

בית הכנסת רבי מאיר בעל הנס

ע"ש פועלי נמל תל-אביב הסלוניקאים

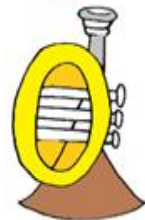
rmb.hanes@walla.co.il

קובץ פיוטים לשמחות

לקט פיוטים : החזן ר' יעקב מזרחי
עצוב ועריכה: מרדכי אבולעפיה

תשרי תשע"ט

בית הכנסת רבי מאיר בעל הנס

ע"ש פועלי נמל תל-אביב הסלוניקאים

rmb.hanes@walla.co.il

קובץ פיוטים לשמחות

לקט פיוטים: החזן ר' יעקב מזרחי
עצוב ועריכה: מרדכי אבולעפיה

תשרי תשע"ט

בית הכנסת רבי מאיר בעל הנס

ע"ש פועלי נמל תל-אביב הסלוניקאים

rmb.hanes@walla.co.il

תוכן העניינים

1	אערוך מהלל ניבי	ברית מילה
2	אני לשמך אהלל	
3	בואי ברינה	זכר הבת
4	יפת עין ליבבתיני	
5	יומא טבא דרפגן	בר מצווה
6	אגילה אגילה	בר מצווה/חתן
7	אמת אתה חתננו	
8	ישמח חתני בקהל אמוני	
9	זראה בנים לבניך	
10	מקהלות עם	
11	חביבי	
12	יחיד אל	
13	יעלה יעלה בואי לגני	בת מצווה
14	יפת עין ליבבתיני	
15	אגילה אגילה	פיוטים
16	אשורר שירה לכבוד התורה	
17	שלום לבן דודי	
18	כי אשמרה שבת	
19	יום השבת אין כמוהו	
20	ישמח משה במתנת חלקו	
21	נגילה הללויה	
22	ענו שירה וגם זמרה	
23	יודוך רעיוני	
24	דרור יקרא	
25	אגדלך אלוהי כל נשמה	
26	יקרך ישירו	
27	אם ננעלו דלתי נדיבים	

בית הכנסת רבי מאיר בעל הנס

ע"ש פועלי נמל תל-אביב הסלוניקאים

rmb.hanes@walla.co.il

תוכן העניינים

		אודות הפייטנים
28	ר' דוד בן חסין	
29	ר' רפאל ענתבי	
30	ר' משה אשקר הכהן	
31	ר' מרדכי עבאדי	
32	אשר מזרחי, רחמים עאמר	
33	ר' ישראל נג'ארה	
34	ר' רפאל ברוך טולדנו	
35	ר' שלמה איבן גבירול	
36	ר' אנרהם אבן עזרא	
37	דונש בן לברט	
38	ר' שלום שבזי	

תחילתו של קובץ הפיוטים במפגש בביתו של החזן והפייטן של ביה"כ ר' יעקב מזרחי לו קבצים רבים של שירים, פיוטים במיני ריתמוסים ומקאמות, שכיות חמדה ממש. צרים היו שולי הדפים להכילם ולכן, קובצו מקצת מהפיוטים הללו המושרים בביה"כ בשמחות לידי חוברת זו. העריכה והעיצוב נעשו על ידי מרדכי אבולעפיה אשר הוסיף מעט מההסברים לכל פיוט וכן קיבץ בסוף החוברת מעט מהביוגרפיה של מחברי הפיוטים.

ברית מילה

אֶרֶוֹךְ מַהֲלַל נִבִּי/ר' דוד חסין

אֶרֶוֹךְ מַהֲלַל נִבִּי לִפְנֵי אֱלֹהֵי אָבִי
לְכָבוֹד חֻמְדַּת לִבִּי אֱלֹהֵי הַנְּבִיא

נָטַע הָאֵל בִּישְׂרוֹן חֲבַצְלַת הַשְּׂרוֹן
אִישׁ מִגֹּזַע אֲהֶרֶן מִשְׁרַת עוֹר מִשְׁגָּבִי

כִּהֵן לֵאל עֲלִיּוֹן הוּא פִּינְחָס הוּא אֱלֹהֵינוּ
הַנְּבִיא יִקְרָאוּהוּ הַגִּלְעָדִי הַתְּשֻׁבִי

בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהָרָה עָלָה עָלָה בְּסַעְרָה
אֱלִישָׁע אֱלִיּוֹ קָרָא וַיֹּאמֶר אָבִי אָבִי

זְכוּר לְטוֹב יְאִיר גְּרִי יְבִשָׁר צִיּוֹן עִירִי
וַיֹּאמֶר הַתְּנַעֲרִי מִעַפָּר קוֹמִי שְׁבִי

קוֹל זְמֵרַת מַהֲלָלִי יִקְשִׁיב עוֹרִי גּוֹזְאֲלִי
וְלֹא הוֹמִיָּה לִי בְּכָל עוֹד נִשְׁמָתִי בִּי

פיוט מרכזי לשמחת ברית המילה ברוב קהילות ספרד. מחבר הפיוט הוא ר' דוד חסין, גדול פייטני מרוקו במאה ה-18. הציר עליו נשען הפיוט הוא דמותו של אליהו הנביא, המכונה 'מלאך הברית'. על פי המדרש, אליהו הנביא מגיע ונמצא בכל ברית מילה בעם ישראל. הפייטן אורג לתוך הפיוט את המדרשים השונים אודות אליהו הנביא, בין היתר את זיהויו עם פנחס הכהן. הוא הולך ומספר את כל המופתים שנעשו ע"י אליהו עד עלותו בסערה השמימה, ואת הציפיה להתגלותו שוב, כמבשר הגאולה

ברית מילה

אני לשמך אהלל / ר' רפאל ענתבי

אָנִי לְשִׁמְךָ אֶהְלֵל
בְּנִעִימָה בְּאִימָה
וְאֲשִׁיר לְךָ יוֹם וָלַיִל
בְּתוֹךְ קְהַל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל

רְחוּם וְאֵין בְּלַעְדְּךָ
וּבְנוֹ הַנּוֹלָד לּוֹ
שִׁמְחַ נֶפֶשׁ עַבְדְּךָ
יִשְׁמְרֵהוּ מִלְּאֵף הַגּוֹאֵל

פְּדָה לְבִנְךָ הַבְּכוֹר
בְּזָכוֹת אֱלֹהֵינוּ
לְעַדְתְּךָ חַי זְכוֹר
מִלְּאֵף הַבְּרִית שְׁמוֹ הָאֵל

פיוט לפדיון הבן מהמסורת הספרדית-ירושלמית, ובו תהילה והודיה בקהל עם. במקביל לבקשתם של השרים את הפיוט לברך את בעלי השמחה ואת התינוק הנפדה, הם מבקשים גם שיפדה וייגאל עם ישראל כולו, המכונה 'בנו בכורו' של הקדוש ברוך הוא

זבד הבת

בואי ברנה / ר' משה אשקר הכהן

לְבֵיתִי עֵתָה וְעַמּוֹךְ אֲשַׁכְנֶה
אוֹרְךָ זָרַח עֵת לְחַנְנֶנָּה

בּוֹאִי בְרִנָּה יַעֲלֶה עֲדִינָה
אוֹיְבֶךָ בָּרַח יִשְׁעֶךָ פָּרַח

וּמַה תִּקְוֹתֶךָ לִי וְאַתָּנָה
אֶת עֲדַתִּי הַנְּאֻמָּנָה

מַה שְּׂאֵלְתֶךָ וְחֲמֹדְתֶךָ
שׁוּבִי רַעֲיָתִי בַּיִת בְּחִירָתִי

נְעֻלָם מִרְעִיּוֹן יְהִי אֶלְהָנָא
לְעַם הָרַמִּים בְּזֹאת הַשָּׁנָה

שׁוּכֵן בְּעִיּוֹן נוֹרָא וְעֵלְיוֹן
חֵי הָעוֹלָמִים פִּדְהָ מַעֲמִים

תֵּן לָהּ מֵהוֹדֶךָ יְהִי אֵל אֲמוּנָהּ
וְתִהְיֶינָה נְשֻׁלָּמַת לְשׁוֹב לְקוּנָהּ

הֵא אָנָּא עַבְדְּךָ רוּחִי בִידְךָ
תִּשְׁיַג הָאֲמַת בְּשִׁמּוֹךְ נַחֲתָמַת

בְּתוֹךְ עִירָם וַיִּצְמַח פִּרְקָנָא
פְּדוּתָא עִם נְאֻלָּה עֵינֵי תַחְזִינָהּ

יְחִילוּ עִם רֵם לָךְ עַד בֵּא עִירָם
אֵל יְהִי שְׁלַח בְּיַד אֲשֶׁר תִּשְׁלַח

בואי ברנה, שיר להולדת הבת במסורת יהודי חאלב, שמחברו הוא ר' משה אשקר הכהן, משורר ששירים לא מעטים שלו מצויים ברפרטואר השירים של יהודי חאלב. גם השיר הזה, כמו עוד שירים שלו מז'אנר ה"פזמונים", הוא "הלבשה" של מילים עבריות על לחן של שיר ערבי, מה שמסביר את שיבוץ של מלים מסוימות בשיר (יה, אלהנא), שנועדו לשרת את המטרה של שמירה על המצלול של השיר המקורי. השיר פותח בפנייה אל "היעלה העדינה", ואף ששאר הבתים הם כבר פניה ישירה לקב"ה בבקשת גאולה, מספיקות מלים ספורות אלה הנאמרות בלשון נקבה כדי להפוך את השיר לשיר המושר בשמחת הולדת הבת.

זבד הבת

יפת עין לבבתיני / סימן ישעיה

זהר פניך הראיני
ואז אשיב שבותך שם

יפת עין לבבתיני
בעיר ציון שיר הרניני

קרוֹבָה ישועתך
בגדי ישע הלבישני

שברתי לגאלתך
אלי שובה למנוחתך

חזקי ושובי בתשובה
למול קולך השמיעיני

עורי כלֵה בת אהובה
ולך יקרא חפצי בה

והשב את עבודתי
אמצא חן כי נחמתני

יה בנה לי בית תפארתתי
ושם אשיר את שירתי

השיר, שמחברו עלום, הוא שיר המושר בעיקר לכבוד הולדת בת. בקהילות הספרדים נהוג לשיר אותו לאבי הבת כאשר הוא עולה לתורה ומכריז לראשונה על השם שניתן לבת הנולדת. השיר שייך לרפרטואר השירה החלבית אולם התקבל והתחבב גם על שאר קהילות ישראל.

בר מצווה

מוזמור לעליית חתן הבר מצווה לתורה. החתן יושב
במקומו והחזן עומד מולו ומזמר יחד עם הקהל

יומא טבא דרבנן / סימן ישעיה

יומא טבא דרבנן. מצות תפלין כתקנן.
כי הן י"ג זכה למנן. בצל שדי יתלונן:

שמחה לאיש בתפלין. בקדש אותו מעלין.
בזכותו ישראל נגאלין. וישבו בנה שאנו:

עליון אל נורא ואיום. לישע יה דרוש פדיום.
לישועתך מצפים יום יום. במהרה חיש תפרקנו:

יה לך תבא שועתי. ושירתי ותהלתי.
ותשלח הגואל לקראתי. מזיו אורף תנהיר לך:

חזק הללוהו בקדשו. והדור נאה בלבשו.
וגם תפלין בראשו. האל מלך צור נאמן:

בר מצווה/שבת חתן

מזמור לעליית החתן/חתן הבר מצווה לתורה. החתן יושב במקומו והחזן עומד מולו ומזמר יחד עם הקהל

אָגִילָה אָגִילָה / סימן אברהם חזק

אָגִילָה אָגִילָה, בָּךְ עוֹר אָגִילָה
עֲדַתְךָ תוֹחִילָה, תַּחֲזֹר לָהּ כְּלִילָה

בָּרַךְ עוֹר מְשֻׁבָּי, לָעַם הַבּוֹחֵר בּוֹ
לְמַעַנְךָ חֲבִיבִי, כִּי שְׂמֹךְ בְּקִרְבּוֹ

רַחֲמֵן בָּךְ אוֹחִיל, חֲמוּל עַל עַמְלֶךְךָ
וּבְנֵי אֶרֶץ עֲבִי, אֲגִיד בָּהּ מִהֲלָלְךָ

הָרַם בַּת יְהוּדָה, וְהִכִּירַת כָּל אוֹיֵב
לָךְ תִּתֵּן תּוֹדָה, כָּל בָּקָר וְעֶרֶב

מִמֶּרְחֵק תָּבִיא לַחֲמָה, וְשִׁפֵּעַ לָהּ תּוֹרִיד
תַּחֲזֹר נָא לְמִקוּמָהּ, לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד

חֲזַק חַי וְרוּמָם, קָהַל עִם שְׁבֻטֵי יְהוָה
כִּי הוּא עִם אַבְרָהָם, אֲבִי הַמּוֹן בְּחִיר יְהוָה

בר מצווה/שבת חתן

מזמור לעליית החתן/חתן הבר מצווה לתורה. החתן יושב במקומו והחזן עומד מולו ומזמר יחד עם הקהל

אָמֵת אֶתָּה חֲתַנְנוּ

אָמֵת אֶתָּה חֲתַנְנוּ

בְּמִלְכָּךָ אֵת לְפָנֵינוּ

בְּכִלְתְּךָ חֲתָן תִּשְׂמַח

וְתִזְכֶּה לְחִזּוֹת צְמַח

יְהִי זְרַעְךָ בְּיִשְׂרָאֵל

וְטוֹבְתְךָ לְכָל שׁוֹאֵל

תָּמִים דְּעִים יְבָרְכֶכֶם

וְיִרְאֶכֶם לְעֵינֵיכֶם

רְאוּ תֵאָר חֲתָן מִשְׁרָה

וְכִלְתּוֹ כְּזִיו אוֹרָה

חֹזֵק חֲתָן בְּחִפְתְּךָ

וְאֵל שְׂדֵי בְּעֶזְרְתְּךָ

כְּמוֹ סֶהַר בְּתוֹכֵנוּ

יְבָרְכֶךָ אֱלֹהֵינוּ

כְּרַב מָמוֹן וְרַב קָמַח

וְאֵל קִדְשׁוֹ יְבִיאֵנוּ

וְחִכְמַתְךָ כְּגַבְרִיאֵל

וְסִימֹן טוֹב לְכַלְנוּ

וְיִפְרְכֶם וְיִרְבְּכֶם

וְיִרְאֵנוּ מְשִׁיחֵנוּ

עָלֵי רֵאשׁוֹ כְּלִיל תּוֹרָה

כְּמוֹ שָׁמֶשׁ בְּאַרְצֵנוּ

וְגִיל וְשִׂמְחָה בְּכִלְתְּךָ

וְגַם יִהְיֶה בְּעֶזְרֵנוּ

אחד מפיוטי החתונה במסורת יהודי בבל ותימן. השיר מושר כאשר החתן עולה לתורה בשבת חתן ובשמחת "שבע ברכות". זהותו של המחבר איננה ידועה לנו, לבד משמו הפרטי - אביתר - החתום בראשי התיבות של השיר.

בר מצווה/שבת חתן

מוזמור לעליית החתן/חתן הבר מצווה לתורה. החזן מזמין את חתן הבר מצווה לעלות לתורה ומלווהו עם פיוט זה כשהקהל מצטרף לשירה

יְשִׁמַח חֲתָנִי

יְשִׁמַח חֲתָנִי בְּקֶהֱל אַמּוּנִי

יִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת יי

שְׂדֵי יְמִילָא תְּאֹת לְבוֹ מִגֵּן וְעֵנָה יִהְיֶה סְבִיבוֹ

וְיֵאָר אוֹתוֹ וְיִישַׁר נְתִיבוֹ לְגֹר וְלִשְׁמוֹר דְּרָכֵי יי

יְשִׁמַח חֲתָנִי בְּקֶהֱל אַמּוּנִי

יִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת יי

לְרֵאשׁוֹ יַעֲזֶה בְּרָכוֹת עֲצוֹמוֹת

וְיִסַּע בְּכָל עֵת בְּנֶהֱר שְׁלוֹמוֹת

בֵּא יְבֵא בְּרָנָה נוֹשֵׂא אֱלוֹמוֹת

יִזְכֶּה וְיִרְאֶה יְשׁוּעַת יי

יְשִׁמַח חֲתָנִי בְּקֶהֱל אַמּוּנִי

יִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת יי

פיוט קצר זה מוכר ומושר בכל המסורות המזרחיות בשמחת החתונה. בקהילות רבות מושר השיר בעת שהחתן עולה לקרוא בתורה בשבת חתן. בפיוט קצר זה מבקשים הסובבים מה' לעטוף את החתן בברכות שיגנו עליו ויצליחו את דרכו המזומנת לו. חלק מן הברכות שאובות מפסוקים שבמקורם הם לשונות נחמה וברכה שניתנו לעם ישראל, וכאן ממקדים אותם קרואי השמחה אל ראש החתן, ששמחתו, כאמור בפזמון החוזר, מתחוללת בתוך קהל אמוני ישראל.

בר מצווה/שבת חתן

מזמור לעליית אב החתן/חתן הבר מצווה. החזן מזמין את אבי החתן לעלות לתורה ומלווהו עם פיוט זה כשהקהל מצטרף לשירה

אם חכם לבך / סימן אברהם חזק

אם חכם לבך בני ישמח לבי אז גם אני
קח אמרי אתך בני שמר ואמר הנני

ברכות אביך גברו ברכת אברהם ויצחק
ענו כלם ואמרו יקרא זרע ביצחק

ראה בנים לבניך יהיו סביב שלחנך
ישלח מלאך לפניך נצב על יד ימינך

החכמה וגם המדע נתונים לך פדרדע
את אלהי אביך דע כבניהו בן יהודע

מוני פריך נמצא פי מוצאי חיים מצא
כפורחת עלתה נצה רב תבונה גדול עצה

חזקו אמצו חתן פלה פרו ורבו לעד סלה
ולי תהיו עם סגלה עד ביאת הגואל סלה

בר מצווה/שבת חתן

מזמור לעליית הכהן או הראשון (כשאינ כהן) כשהקהל
מצטרף לשירה

מקהלות עם / ר' מרדכי עבאדי

הָרִימוּ קוֹל כַּח וְאֵל
בְּיוֹם שְׂמֹחַתְכֶם שִׁיר מְהֻלָּל אֵל
כִּי בְרוּךְ הוּא נְאֻמָּן
יַעֲקֹב אִישׁ תָּם

מִקְהֵלוֹת עִם בְּרָכוּ אֵל
יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל
הַלְלוּהוּ גְדֻלוֹהוּ
לְכַבּוֹד הַחֲתָן בְּחוֹר מַעַם

גָּבַר חֲסֵדוֹ אֲשֶׁר בָּרָא
יְשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֵז אֶת הַשִּׁירָה

רוֹמְמוֹ אֵל מְאִיר אוֹרָה
חֲתָן וּבְלָה הִיא לוֹ לְעִזְרָה
הַלְלוּהוּ...

הַלְלוּהוּ בְּמִרוֹמִים
עֶשֶׂר וּבְכַבּוֹד וְאֶרֶךְ יָמִים

הִרְשׁוּ אֵל חֵי לְעוֹלָמִים
יוֹסֵף עֲלֵיכֶם אֶלֶף פְּעָמִים
הַלְלוּהוּ...

בְּעֵז בְּעֵדֵי עֲדָיִים
כֵּן בִּירוּשָׁלַיִם כָּלְכֶם חַיִּים

כִּימֵי יְצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
כֵּן בְּעֵינֵי תִרְאוּ פִי שְׁנַיִם
הַלְלוּהוּ...

פיוט זה לשמחת החתונה, נכתב ע"י ר' מרדכי עבאדי, שרבים משיריו מצויים ברפרטואר מסורת יהודי חלב. בשבת חתן, כאשר עולה החתן לתורה, פוצח כל קהל המתפללים בשירת "מקהלות עם", שירה חגיגית המשמחת את החתן והקהל גם יחד. כך מקיים הקהל בשירתו את מלות השיר עצמו: מקהלות עם ברכו אל, הרימו קול כח ואל, יגל יעקב ישמח ישראל.

בר מצווה/שבת חתן

מזמור לעלייה לתורה של רב או אדם מכובד
כשהקהל מצטרף לשירה

חֲבִיבִי / אֲשֶׁר מִזְרַחִי, רַחֲמִים עִמָּאֵר

חֲבִיבִי יְהִי חֲבִיבִי

הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַרְחֵמוֹ

יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ הַנְּאֻמוֹ

אָב הַרְחֵמוֹ שְׁמַע קוֹלֵנוּ	שְׁלַח בֶּן דָּוִד וַיִּגְאֲלֵנוּ
נָשׁוּב לְעִיּוֹן עִיר קִדְשֵׁנוּ	וְנִשְׁלַט בָּהּ בְּיַד רָמָה
שָׁמָּה נִתְאַסַּף בְּעִיר הַבִּירָה	וּמִחֻדָּשׁ יִשְׁמַע קוֹל שִׁירָה
וְאֵז נִדְלִיק אֶת הַמְּנוּרָה	בְּבַיִת שׁוֹכֵן מְעוֹנָה
רְאֵה בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ	וְהַשִּׁיבֵם נָא לְגִבּוֹלָךְ
וְאֵז יִרְאֵה כָּל זְכוּרְךָ	שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה

זהו פיוט נוסף מבית היוצר של צמד היוצרים אשר מזרחי (מילים) ורחמים עמאר (לחן). כמו פיוטים אחרים שלהם (אנא בחסדך, נגילה הללויה), גם פיוט זה זכה לפופולריות רבה והוא מושר בכל עת בפי רבים מעדות המזרח. מסורת ספרד-ירושלים "אימצה" את הפיוט לרפרטואר השירים של שלושת הרגלים, בשל האזכור של מצוות העלייה לרגל, החותם את השיר: וְאֵז יִרְאֵה כָּל זְכוּרְךָ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה.

בר מצווה / שבת חתן

מזמור לעלייה לתורה של רב או אדם מכובד כשהקהל
מצטרף לשירה

יחיד אל / סימן ישעיה

יחיד אל דגול מרבבה יברך לגברא רבא
שדי, הו, יברך אותו וישמר בו ובעאתו
כל העם יוצאים לקראתו ויאמרו לו "ברוך ה' בא!"

עליון ירומם מזלו והוא יהיה לעזרה לו
אוצרו הטוב יפעח לו יזכה לאחרית טובה.
—ה יקיים כל חילו שנות חיים יוסיף לו,
וישים שלום בגבולו יזכה לאחרית טובה

שיר ברכה לאדם מכובד המגיע לאירוע
השיר זומר בסוכות 1925, כשהגיע הנציב העליון הרברט סמואל לביקור בשכונת הבוכרים. את השיר שרה
מקהלת תלמידי "תלמוד תורה" של השכונה.

המנגינה נלקחה מההמנון המצרי דאז (ששימש בין השנים 1871-1958). ב-1871 הגיע למצרים המלחין
האיטלקי ג'וזפה פוגיולי שכתב את המנגינה כמארש צבאי. איסמעיל פאשה, שחזה בחיילים המתאמנים לצלילי
השיר, התאהב בשיר וביקש שהשיר יעובד לתזמורת כלי מתכת. זמן קצר לאחר מכן הפך השיר להמנון המצרי.
ב-1952 שונתה כותרתו בהתאם למצב הפוליטי (מעבר ממונרכיה לרפובליקה) וב-1958 הוחלף ההמנון לטובת
המנון הרפובליקה הערבית המאוחדת שהושמע בצמוד להמנון הסורי.

בת מצווה

יעֵלָה יַעֲלָה בּוֹאֵי לְגַנְי/ר' יִשְׂרָאֵל נְגִיאָרָה

יעֵלָה יַעֲלָה בּוֹאֵי לְגַנְי הַנֶּץ רְמוֹן פְּרָחָה גִּפְנֵי
 יָבוֹא דוֹדֵי יְחִישׁ עֲעֲדֵיו וַיֹּאכַל אֶת פְּרֵי מִגְדָּיו,
 אִם יְדִידֵי אָרְכּוּ נְדוּדָיו אִיךָ יַחֲדָה אֵשֶׁב עַל פְּנֵי.
 שׁוֹבֵי אֵלַי אַתְּ בַּת אֶהוּבָה שׁוֹבֵי אַתְּ וְאֲנִי אֶשׁוּבָה,
 הִנֵּה עַמִּי זֹאת אוֹת פְּתוּבָה כִּי בְתוּכָךְ אֶתֵּן מִשְׁכָּנִי.
 רְעִי, דוֹדֵי, נִפְשֵׁי פְדִית וּלְבַת מֵאֹז אוֹתִי קָנִיתָ,
 עֲתָה לִי בֵּין עַמִּים זָרִית וְאִיךָ תֹּאמַר כִּי אֶהְבֶּתְנִי.
 אֲיַמְתִּי, לְטוֹב זָרִיתִךְ וּלְתַהֲלָה וּלְטוֹב שְׂרִיתִךְ,
 כִּי אֶהְבַּת עוֹלָם אֶהְבֶּתִּיךְ עַל כֵּן אוֹשִׁיבְךָ עַל דּוֹכָנִי.
 לֹא יְהִי כְדַבְּרֶךָ יְדִידֵי עֲתָה מֵהֵר תִּתְאַסֵּף נְדוּדֵי,
 וּלְתוֹךְ צִיּוֹן נָחָה גְדוּדֵי וְשֵׁם אֶקְרִיב לָךְ אֶת קַרְבָּנִי.
 חֲזִקִי, רְעִיָה חֶבֶךְ בֵּינָן טוֹב כִּי עֵיץ יִשְׁעֵי רַעְנָן וְרֹטֵב,
 וּלְסִירֶיךָ אֶכְרוֹת וְאֶחֱטוֹב וְחִישׁ אֶשְׁלַח לָךְ אֶת סָגְנִי.

בשיר זה המחבר יצר דו-שיח בין כנסת ישראל המשולה לרעיה, לבין האל המשול לדוד. הדוד מביע את אהבתו כלפיה, אך היא שואלת מדוע אם כן הוא פיזר אותה בין העמים. הדוד משיב שהגלות נעשתה לטובתה – על מנת להעלות את ערכה בעיני העמים. בסופו של דבר הוא מבטיח לה שישׁיב אותה למקומה.

בת מצווה

יפת עין לבבתיני / סימן ישעיה

יפת עין לבבתיני
בעיר ציון שיר הרניני
זהר פניך הראיני
ואז אשיב שבותך שם

שברתי לגאלתך
אלי שובה למנוחתך
קרובה ישועתך
בגדי ישע הלבישני

עורי כלה בת אהובה
ולך יקרא הפעי בה
חזקי ושובי בתשובה
למול קולך השמיעיני

יה בנה לי בית תפארתתי
ושם אשיר את שירתי
והשב את עבודתי
אמצא חן פי נחמתני

השיר, שמחברו עלום, הוא שיר המושר בעיקר לכבוד הולדת בת. בקהילות הספרדים נהוג לשיר אותו לאבי הבת כאשר הוא עולה לתורה ומכריז לראשונה על השם שניתן לבת הנולדת. השיר שייך לרפרטואר השירה החלבית אולם התקבל והתחבב גם על שאר קהילות ישראל.

בת מצווה

אָגִילָה אָגִילָה / סימן אברהם חזק

אָגִילָה אָגִילָה, בָּךְ עוֹר אָגִילָה
עֲדַתְךָ תּוֹחִילָה, הַחֲזוֹר לָהּ כְּלִילָה

בָּרַךְ עוֹר מְשֻׁגָּבִי, לָעַם הַבּוֹחֵר בּוֹ
לְמַעַנְךָ חֲבִיבִי, כִּי שְׂמֵךְ בְּקִרְבּוֹ

רַחֲמֵן בָּךְ אוֹחִיל, חֲמוּל עַל עַמְּךָ
וּבְנֵי אֶרֶץ עֲבִי, אֲגִיד בָּהּ מִחֲלָלְךָ

הָרַם בַּת יְהוּדָה, וְהַכֵּרַת כָּל אוֹיֵב
לָךְ תִּתֵּן תּוֹדָה, כָּל בָּקָר וְעֶרֶב

מְפֹרָחַק תָּבִיא לַחֲמָה, וְשִׁפַּע לָהּ תּוֹרִיד
הַחֲזוֹר נָא לְמִקוּמָהּ, לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד

חֲזַק חֵי וְרוּמָם, קָהַל עִם שְׁבִטֵי יְהוָה
כִּי הוּא עִם אַבְרָהָם, אֵב הַמּוֹן בְּחִיר יְהוָה

פיוטים

אֲשׁוּרֵר שִׁירָה / ר' ברוך רפאל טולדנו

אֲשׁוּרֵר שִׁירָה לְכַבוֹד הַתּוֹרָה מִפּוֹ יִקְרָה זָכָה וּבָרָה
 נֶאֱמַן שְׁמוֹ בְּחַר בְּעַמּוֹ לְהִיּוֹת לוֹ לְשֵׁמוֹ אִמָּה נִבְחָרָה
 נִגְלָה בְּכַבוֹדוֹ, עַל סִינֵי הוֹדוֹ קָרָא לְעַבְדּוֹ, לְקַבֵּל תּוֹרָה
 נִתְּנָה לָנוּ עַל יַד רוּעֵנּוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּחִיר הָאֲמָה
 נֶאֱמַן בֵּיתוֹ הַבֵּיט בְּדַמּוֹתָיו גַּם נִבּוֹאָתוֹ מִרְאָה מְאִירָה
 יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת אֵל כִּי הוּא מִנְחִיל אֵל לְזִמְדֵי תּוֹרָה
 אֲשֵׁרֵי הַגָּבֵר עַל יַעֲרוֹ גּוֹבֵר מִיִּשְׂרָאֵל דּוֹבֵר בּוֹחֵר בַּתּוֹרָה
 רַבָּה נְעִימָה תּוֹרָה תְּמִימָה פְּתִי מַחְפִּימָה עֵין מְאִירָה

פיוט בשבח התורה, מבין הפיוטים הידועים והמוכרים ביותר בדור האחרון. זהו פיוט צעיר למדי שנתחבר ע"י הרב ברוך רפאל טולדנו, רבה של מקנס, שנולד בה בשנת 1890, עלה לארץ בשנת 1963 ועד ליום מותו (שנת 1971) פעל לחיזוק המסורת והזהות בקרב יהודי מרוקו שעלו לארץ. לחנו הכובש של השיר והמלים הקליטות תרמו להתחבבותו ולתפוצתו הרבה וכיום הוא מושר בקרב כל הקהילות. נוהגים לשיר אותו במיוחד בחגים הקשורים לתורה, כמו שבועות - חג מתן תורה, ושמחת תורה - יום בו מסיימים את הקריאה השנתית של כל פרשיות התורה.

פיוטים

שְׁלוֹם לָךְ (לבן) דוּדֵי / ר' שלמה אבן גבירול

הַצַּח וְהַאֲדָמוֹן

רָקָה כְּמוֹ רְמוֹן

יֵצֵא נָא לְהוֹשִׁיעָה

רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן

כִּי תַעֲזָרֵרִי אֶהְבֶּה

כַּמְעִיל בְּקוֹל פְּעַמּוֹן

אֶהְבֶּה אַחִישָׁנָה

אֶרְדַּ פֶּטֶל חֶרְמוֹן

שְׁלוֹם לָךְ (לבן) דוּדֵי

שְׁלוֹם לָךְ מֵאֵת

לְקִרְאֵת אַחֻזְתְּךָ רוּץ

וְצִלַּח כְּבֵן יִשְׂי

מִה לָּךְ יִפְהַכְּיָה

וְתַצְלֵצְלֵי קוֹלְךָ

הָעֵת אֲשֶׁר תַּחְפוֹץ

עֲתָה וְעַלְיָךְ

פיוט שנכתב ע"י ר' שלמה אבן גבירול, מגדולי פייטני ספרד במאה ה-11. השיר מצוי כמעט בכל עדות ישראל השונות - אצל יהודי מרוקו הוא מופיע בשירת הבקשות של שבת וירא, ואצל יהודי בבל בסדר השירים לליל הושענא רבה, אולם בפועל זהו שיר המושר בכל העדות ובכל עת, שכן זהו שיר אהבה וגעגועים של הרעיה, כנסת ישראל, אל דודה, הקב"ה, הנשען על שיר האהבה הגדול של הדוד והרעיה - שיר השירים. הרעיה והדוד מנהלים פה דו-שיח, בו הרעיה כבר לא יכולה לחכות יותר והיא מאיצה בדוד כי יתגלה, יתקרב, ויגאלה ממקומה בגלות, ואילו הדוד ממתן את הרעיה, מבקש ממנה שתחכה לרגע הנכון, לעת אשר תחפוץ האהבה מעצמה.

פיוטים

פִּי אֲשַׁמְרָה שַׁבָּת/ר' אברהם בן עזרא

פִּי אֲשַׁמְרָה שַׁבָּת אֶל יִשְׁמְרֵנִי, אוֹת הִיא לְעוֹלָמִי עַד בֵּינוּ וּבֵינִי
 אָסוּר מֵעַצ חֶפֶץ לַעֲשׂוֹת דְּרָכִים, גַּם מִלְדַּבֵּר בּוֹ דְּבָרֵי עֲרָכִים
 דְּבָרֵי סְחוּרָה אוֹ דְּבָרֵי מְלָכִים, אֶהְיֶה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְמֵנִי
 בּוֹ אֲמַעֲבֶה תָּמִיד נוֹחַ לְנַפְשִׁי, הִנֵּה לְדוֹר רֵאשׁוֹן נָתַן קְדוּשִׁי
 מוֹזֶבֶת בְּתַת לָחֶם מִשְׁנֵה בְּשִׁשִּׁי, כָּכָה בְּכָל שִׁשִּׁי יִכְפִּיל מְזוֹנִי
 רָשָׁם בְּדַת הַיּוֹם (הָאֵל) חֶק אֶל סִגְנוֹנִי, בּוֹ לַעֲרוֹךְ לָחֶם פָּנִים לְפָנָיו
 עַל כֵּן לְהַתְעַנּוֹת בּוֹ עַל פִּי נְבוֹנִי, אָסוּר לְבַד מִיּוֹם כְּפוּר עֲוֹנִי
 הַיּוֹם מְכַבֵּד הוּא יוֹם תְּעַנּוּגִים, לָחֶם וַיֵּין טוֹב בְּשֵׁר וְדָגִים
 הַשְּׂמִיחִים בּוֹ הֵם שְׂמִיחָה מוֹשִׁיגִים, פִּי יוֹם שְׂמִחוֹת הוּא וּתְשַׂמְחֵנִי
 מִחַל מְלָאכָה בּוֹ סוּפוֹ לְהַכְרִית, עַל כֵּן אֶכְבֵּס בּוֹ לְבִי בְּבוֹרִית
 אֶתְפַּלְלָה אֶל אֵל עֲרֵבִית וְשַׁחֲרִית, מוֹסֵף וְגַם מִנְחָה הוּא יַעֲנֵנִי

אחד מפיוטי השבת הנפוצים והידועים ביותר, המושר על ידי כל הקהילות, בשינויי נוסח קלים. מחברו של הפיוט הוא ר' אברהם אבן עזרא, בן המאה ה-12, מגדולי משוררי תור הזהב, שהיה גם פרשן מקרא ומדען. לאורך כל הפיוט ניכרת ובולטת שמחתו של המשורר ביום השבת ואהבתו אליה. בשבת הוא נח, מתענג בלימוד התורה ובסעודות השבת, מתרחק מדברי חול, מטהר את לבו מתחבר למהות הרוחנית של השבת. הפזמון החוזר של הפיוט מדגיש את חשיבותה של השבת, המהווה אות ועדות לקשר שבין עם ישראל והקב"ה ולברית שביניהם. במהלך הדורות חוברו לפיוט עשרות לחנים, חלקם לחנים שהוצמדו והותאמו לפיוט. מרביתם של הלחנים משקפים את הלך הרוח השמח השורה על השיר. בקהילות האשכנזיות נוהגים לשיר את הפיוט אחרי הסעודה השנייה, בשבת בבוקר.

פיוטים

יום השבת אין כמוהו / סימן מנצור

יום השבת אין כמוהו ברכו אלהים ויקדשהו

מיום ראשון עד יום ששי לקראת שבת נכספה נפשי
כי בשבת אצא חפשי וכי יום מנוחה אקראהו

נגיל ונשמח כי טוב להודות ונזמר עליין על כל אודות
כי השבת לנו חמודות איש בער לא ידעהו

צוה לעשות שבת כהלכה אז מסיני מצוה ערוכה
גם היא לשומרה כתר מלוכה וכבוד והדר תעטרהו

ומאהביה ימים יאריכו וגם טועמיה חיים זכו
ובנתיב ישר המה ילכו עדותיו בכל לב ידרשהו

רצה ה' ובחר בנו ומכל לשון הבדילנו
וקדשת השבת הנחיל לנו כל זרע יעקב כפדוהו

פיוט לשבת במסורת יהודי בבל, שמחברו ידוע לנו רק בשמו הפרטי - מנצור. שיר של כיסופים וגעגוע לשבת במשך ימות החול, והשבת עצמה - יום של שמחה וקדושה - יום שמייוחד לעם ישראל ומבדיל אותו בכך משאר העמים - כך שר המשורר בשירו.

פיוטים

ישמח משה / מתוך תפילת שחרית של שבת

יְשִׁמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ וַיְמַה נְתַתָּ-לוֹ

כֶּתֶר בְּרֵאשׁוֹ נְתַתָּ-לוֹ

יְשִׁמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ וַיְמַה קָרְאֲתָ-לוֹ

עֶבֶד נְאֻמָּן קָרְאֲתָ-לוֹ

יְשִׁמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ וַיְמַה הוֹרִיד בְּיָדוֹ

שְׁנֵי לִוְחֹת הַבְּרִית הוֹרִיד בְּיָדוֹ

פיוט קצר המהווה את הברכה הרביעית בתפילת 'העמידה' בשחרית של שבת. נאמר בדרך כלל בנועימה של נוסח התפילה. הברכה, החריגה מעט בלשונה ובנושאה מרוב הברכות המצויות בתפילות הקבע, התמיהה רבים; ויש אף שהסתייגו מאמירתה, כמו רש"י למשל, והציעו להחליפה בנוסח 'אתה בחרתנו' הנאמר בימים טובים. חוקרי תפילה ופיוט בני זמננו (מנחם זולאי ואהרן מירסקי) העלו כי למעשה אין זו ברכה 'רגילה', אלא שריד זעיר של פיוט קדום שנשתקע בתפילת שחרית של שבת. הגילוי הושג בזכות זיהוי שינוי נוסח במילה אחת בלבד. בעקבות איתור כתבי יד בהם הנוסח בבית השלישי אינו "וּשְׁנֵי לִוְחֹת אֲבָנִים", אלא רק "לִוְחֹת אֲבָנִים", נתברר פתאום כי בנוסח ה'ברכה' משוקע אקרוסטיכון של האותיות הרצופות י-כ-ל: "ישמח"- "כליל"- "לוחות". מכאן, בהתחשב בכך שמדובר בברכה הרביעית בתפילת העמידה, ובהנחה שכל ברכה זכתה לקטע פייטני קצר שהרכיב אקרוסטיכון של שלוש אותיות, שיערו החוקרים שהברכה הראשונה עוטרה בפיוט שסימנו אותיות א-ב-ג, השנייה - פיוט שסימנו ד-ה-ו, השלישית - פיוט שסימנו ז-ח-ט, והברכה הרביעית, זו שלפנינו - י-כ-ל, וכן הלאה שאר הברכות, עד להשלמת האלף-בית. הנה כי כן, בהעלאת קטע זה באתר 'הזמנה לפיוט' יש מידה של צדק ספרותי-היסטורי: "ישמח משה" חוזרת, בשעה טובה, לסביבתה הטבעית. ישמח משה' המוכר בביצועו של ג'ו עמר הוא מעין אלתור על הטקסט מתוך התפילה. נוהגים לשיר את הפיוט אחרי הסעודה השנייה, בשבת בבוקר.

פיוטים

נגילה הללויה / אשר מזרחי

נְגִילָה הַלְלוּיָהּ נְגִילָה בָּא זְמַן הַגָּאֵלָה

אֵל שְׁדֵי קִבְץ נְדָחֵי יְדִידֵי וְגֵרֵשׁ מִשְׁנָאֵי
נִפְשֵׁי בָהֶם גְּעָלָה נְגִילָה הַלְלוּיָהּ

נְגִילָה הַלְלוּיָהּ נְגִילָה בָּא זְמַן הַגָּאֵלָה

שְׁלַח לִי בֶן יִשִׁי גּוֹאֲלִי וּבְנֵה לִי בֵּית הַיְכָלִי
בְּאוֹיְבֵי עֲשֵׂה פֶלֶא נְגִילָה הַלְלוּיָהּ

נְגִילָה הַלְלוּיָהּ נְגִילָה בָּא זְמַן הַגָּאֵלָה

רַחֲמָן חוֹס עַל עַם לֹא אֱלֻמָּן וְשִׁלַּח לָהֶם צִיר נֶאֱמָן
יִבְשֹׁר עִם סִגְלָה נְגִילָה הַלְלוּיָהּ

חֶזֶק זִכֹּר זֶרַע יִצְחָק וְקִבְצָם מִמְרַחֵק
וְנִסְדֵּר שִׁיר וְתַהֲלָה נְגִילָה הַלְלוּיָהּ

נְגִילָה הַלְלוּיָהּ נְגִילָה בָּא זְמַן הַגָּאֵלָה

פיוט לכל עת, מן המוכרים והפופולאריים ביותר במסורת הספרדית-ירושלמית הרחבה. מחבר המלים הוא אשר מזרחי, אחד היוצרים החשובים של המאה האחרונה, שחיבר עשרות פיוטים ולחלקם אף כתב לחנים. מלותיו הקליטות של הפיוט שלפנינו משכו אליהן שני מוזיקאים, אף הם מן הדמויות הבולטות של הדור האחרון, וכל אחד מהם חיבר לו לחן משלו. הלחן האחד הוא של משה אליהו, מוזיקאי בן דמשק, שניגן שנים רבות בתזמורת רשות השידור בראשותו של זוזו מוסה. את הלחן השני חיבר רחמים עמאר, ששמו חתום על "להיטי" פיוט רבים, וזכויות רבות לו בייסודה של המסורת הספרדית-ירושלמית ובהעמדת דור חזנים ומוזיקאים. השיר הקצר מבטא במילים הפשוטות ביותר האפשריות את עומק הכיסופים לגאולה המלווים את העם היהודי לדורותיו.

פיוטים

ענו שירה / עזרא זכרי

לְאֵל נֹתֵן הַתּוֹרָה
וְתַמִּיד הוֹדוּ לְשִׁמּוֹ

עֲנֵנו שִׁירָה וְגַם זְמִירָה
וְשִׁבְחוּ לְעֹזֵר נֹרָא

כִּי הוּא בּוֹרָא לְבָדוֹ
כִּי בְכֶם בָּחַר עִמּוֹ

זָמַר תַּמִּיד עָרְכוּ נֶגְדוֹ
וְלוֹ חֲמָדוֹ וְלוֹ הוֹדוֹ

וְגִדְלוֹ וְתַפְאֲרָתוֹ
כִּי מֶלֶךְ עַל עוֹלָמוֹ

רְאוּ עֲזוֹ וְגִבּוֹרָתוֹ
וְקִדְשָׁתוֹ וּמַלְכוּתוֹ

וְהוּא יוֹצֵר עוֹלָמִים
יִשְׁעוּעוֹתָיו וְשִׁלּוּמוֹתָיו

אֲדוֹן הַכֹּל שׁוֹכֵן רָמִים
וְיִשְׁלַח מִן הַמְּרוֹמִים

וְקִדְשָׁתוֹ עֲלוּמָה
אֲזַכִּיר אֶת גְּדֹלַת עֲצָמוֹ

זָכְרוּ גְדוֹלַת בְּכָל אֵמָה
וְעַל אַחַת כַּמָּה וּכַמָּה

וְהוּא יִשְׁמַע קוֹל עוֹעֲקִים
יִשְׁלַח פְּדוּת לְעַמּוֹ

יַחֲיד יוֹשֵׁב בְּשַׁחֲקִים
וְנִקְרָא לוֹ מִמְּרַחֲקִים

וְלֹא רִצְנוּ יִנְחֵנוּ
נִזְכָּה לְרֵאוֹת בְּיוֹמוֹ

חֲזֵק יִשְׁלַח מְשִׁיחֵנוּ
אֲנַחֲנוּ עִם כָּל קַהְלָנוּ

שיר לשבועות בשבח התורה במסורת ספרד-ירושלים, שלחנו חובר ע"י רחמים עמר, שהיה אחד המוסיקאים החשובים והפורים במסורת זו בשנות החמשים והששים של המאה העשרים. במלים פשוטות פונה המחבר אל קהל השומעים, קורא להם לשיר ולשבח את הקב"ה, תוך כדי שהוא עצמו משבח את האל וגדולתו.

פיוטים

יודוך רעיוני / ר' ישראל נגארה

יְדוּךָ רְעִיוֹנִי ה' רוּעֵי בְיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי

יוֹם אֲשֶׁר כָּלִיתָ בּוֹ כָּל מְלַאכְתְּךָ אוֹמֵר כִּי שְׂרִיתָ עַל כָּל זוֹלָתְךָ
וּמַעֲשִׂים עָשִׂיתָ אֵין לְבִלּוֹתְךָ לִי בֶן אֲמַתְךָ חֵישׁ לְהַרְגִיעִי
בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי

שְׁבִיעִי בְּחֵרֶת מִכָּל הַמְּנַיִנִים וְאוֹתוֹ קֹדֶשֶׁת בְּשָׁבוּעוֹת וְשָׁנִים
חֵישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאתָ לְגֹזַע אֲמוּנִים וּפְדָם מֵאֲסוּנִים אֶרְחִי וְרַבְעִי
בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי

רִצָּה בְּמְנוּחָתִי יוֹם זֶה יוֹם מְנוּחָה וּבְיוֹם עֲבוּדָתִי הִמְצָא לִי הַרְוָחָה
וְהָכֵן לְשִׁבְתִּי מִשְׂאֵת וְאַרְוָחָה וְשִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִהְיוּ שְׁעֵשׂוּעִי
בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי

אֵל עוֹלָם שְׁכַלּוֹ שַׁבַּת תִּזְכְּנוּ וְנִרְךָ בְּהַלּוֹ שִׁים אֹזֵר בְּעֵדְנוּ
וְאֵל מְשַׁכֵּן שִׁילָה תָּשׁוּב תַּעֲלֵנוּ מִהֲרָה עֲנֵנִי אוֹרִי וַיִּשְׁעִי
בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם הַשְּׁבִיעִי

פיוטים

דרור יקרא / דונש בן לברט

דְּרוֹר יִקְרָא לְבָן וּלְבַת וַיִּנְעֲרָכֶם כָּמוֹ בֵּית
נְעִים שְׁמֵכֶם וְלֹא יִשְׁבֹּת שְׁבוּ נִחוּ בַיּוֹם שַׁבָּת

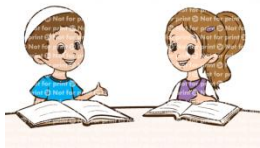
דֵּרֶשׁ נְוִי וְאוֹלָמִי וְאוֹת יִשְׁעַ עֲשֵׂה עִמִּי
נִטַּע שׁוֹרֵק בְּתוֹךְ כְּרָמִי שְׁעֵה שְׁוֹעַת בְּנֵי עִמִּי

דֵּרֶךְ כָּבֵל בְּתוֹךְ בְּעָרָה וְגַם אָדוֹם אֲשֶׁר גְּבָרָה
נִתְּץ צָרִי בְּאֵף עֵבְרָה שְׁמַע קוֹלִי בַיּוֹם אֶקְרָא

אֱלֹהִים תֵּן בְּמִדְבַּר הַר הַדָּס שְׁטָה בְרוֹשׁ תִּדְהָר
וְלִמְזֹהִיר וְלִנְזֹהָר שְׁלֹזְמִים תֵּן כָּמִי נָהָר

הַדוֹף קָמִי אֵל קָנָא בְּמוֹזַג לִבִּי וּבְמִגְנָה
וְנִרְחִיב פֶּה וְנִמְלֶאנָה לְשׁוֹנְנֵנוּ לָךְ רִנָּה

דַּעַה חֲכָמָה לְנַפְשֶׁךָ וְהִיא כֶּתֶר לְרֵאשֶׁךָ
נִצֵּר מִצֹּת קִדְשֶׁךָ שְׁמֹר שַׁבַּת קִדְשֶׁךָ

זהו אחד משירי השבת הידועים והנפוצים ביותר בכל קהילות ישראל לאורך הדורות. זהו ככל הנראה השיר הראשון שנכתב במיוחד כשיר לשבת, ולא כפיוט שנועד להשתלב בתפילה או בבית הכנסת. מחבר הפיוט הוא דונש בן לברט, משורר ובלשן בן המאה העשירית בספרד, תלמידו של ר' סעדיה גאון שעבר לספרד ובה פעל. הוא נחשב לחלוץ שיטת המשקל הכמותי בשירה העברית. השיר עצמו עוסק ביום השבת כיום של חופש וגאולה רוחנית לאדם ולעולם. המדרשים השונים ממשילים את עם ישראל לחתן ואת השבת לבת זוגו, הכלה. כשם שבני זוג מגנים ושומרים אחד על השני, כך עם ישראל והשבת שומרים זה על זה. השבת גואלת את האדם מן הנטל של שיגרת החיים ומאפשרת לו טעימה קטנה של העולם הבא ושל הגאולה העתידה.

פיוטים

אגדלך / ר' אברהם אבן עזרא

(הניגון בדומה לניגון קדושה)

אֶגְדְּלֶךָ אֱלֹהֵי כָּל נִשְׁמָה וְאוֹדֶךָ בְּרַב פֶּחַד וְאִימָה
 בְּעַמְדֵי תוֹךְ קְהֵלְךָ עוֹר לְרוּמָם לָךְ אֶכְרַע וְאֶכְפֹּף רֹאשׁ וְקוֹמָה
 רְקִיעֵי רוּם הֵלֵא נָטָה בְּמִבְטָא וְהֶאֱרִץ יִסְדָּה עַל בְּלִימָה
 הַיּוֹכֵל אִישׁ חֶקוֹר אֶת סוּד יִצְרוּ וּמִי הוּא זֶה בְּכָל קְדָמָה וְיָמָה
 מְרוֹמָם הוּא עָלֵי כָּל פֶּה וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִפְלִיא וְעָשָׂה כָּל בְּחֻכְמָה
 וַיִּתְגַּדֵּל בְּגוֹי קְדוֹשׁ וְעַלְיוֹן וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמִיָּה רַבָּא בְּעַלְמָא

פיוט שנכתב על ידי הרב אברהם אבן עזרא המתאר יהודי העומד למול אלוהיו בפחד ואימה, ומתקשה להסביר את גודלו של האל, מכיוון שאין אפשרות לתאר את גודלו האינסופי, והלא ניתן להשגה או תיאור במילים, הוא מסביר את הגיחוך בסברה האנושית שאדם בן תמותה יוכל לתאר את מי שברא אותו; אך הוא בכל זאת פונה לשבח את הבורא ומתאר את החלק אותו הוא יכול להשיג וכפי שאר בני האדם, שאצלם האל מרומם ומשובח הוא בפי כל פה על חכמתו הנפלאה שניכרת במעשיו ובברואיו. הפיוט מסיים בתפילה המיוסדת על תפילת קדיש, שיתגדל ויתקדש שמו של הבורא בעמו - עם ישראל, ולעיני כל העולם כולו. הפיוט, שמסיים בתפילה המבוססת על הקדיש, משמש גם כפתיח לקדיש בקהילות מסוימות לפני תפילת שחרית. פיוטו זה של אבן עזרא נפוץ בקרב קהילות עדות המזרח, בין השאר אצל יהודי חלב, שחותמים את השיר בשירת הבקשות, לפי מנגינות מתחלפות בהתאם לאותה שבת; יהודי בבל שנוהגים לשירו לאחר תפילת שיר הכבוד של יום ראשון.

פיוטים

יקרר ישירו / סימן יצחק

יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן
אֵל נָא אֵל הַצֵּל עִמָּךְ הַיּוֹם
יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן

רַחֲמֵן תִּרְחַם עִמָּךְ הַיּוֹם אֵל נָא הַצֵּל רַחֲמֵן
תִּרְחַם עִמָּךְ הַיּוֹם יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן

צִדְקָתְךָ תִּתְאִיר בְּתוֹךְ אַרְמוֹן אִים תִּתְּנָה לָנוּ פְּדִיּוֹם
אֵל נָא אֵל הַצֵּל עִמָּךְ הַיּוֹם יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן

הִי נַחֵם אֲסִירְךָ אָנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲהוּבָךְ
אֵל נָא אֵל הַצֵּל עִמָּךְ הַיּוֹם יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן

קְדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְשִׁלַּח אֱלֹהֶיךָ חֲבִיבָךְ
אֵל נָא אֵל הַצֵּל עִמָּךְ הַיּוֹם יִקְרַרְךָ יִשִּׁירוּ עַל הַר צִיּוֹן

פיוט לכל עת במסורת ספרד-ירושלים, שנכתב על פי לחן תורכי. יצחק, מחבר הפיוט, שיקע שמו בראשי המחרוזות, אך אין אנו יודעים עליו פרטים נוספים.

מצד תוכנו הפיוט פשוט מאוד; הפייטן פונה לאלוהיו בכינויים מתחלפים – 'אל', 'אִים', 'חִי' ו'קְדוֹשׁ וְנוֹרָא' – אך בקשתו אחת: ישועה ורחמים. בתוך כך, בונה הפייטן מתח יפה בין הווה לעתיד: הנימוק המרכזי השב ונזכר בפזמון החוזר הוא "יקרר ישירו על הר ציון", כלומר – לאחר שתושיע את עמך, הוא ישיר לך שיר תודה במקדש אשר בירושלים; זו היא התבוננות בעתיד, המוצג בשלב זה כביכול כעתיד רחוק ונכסף. אך לנימוק זה סמוכה הבקשה המפורשת: "אל נא אל הצל עמך היום"; הפייטן מבקש גאולה היום, עכשיו, מיד. חזרתן הצמודה של שתי אמירות אלה לאורך הפיוט – ובסדר הפוך בין תחילת השיר להמשכו – מבטאת באינטנסיביות שלה את תשוקתו הכנה של מבקש הישועה, שאינו יכול לחכות עוד.

פיוטים

אם ננעלו/ר' שלום שבזי

אם ננעלו דלתי נדיבים דלתי מרום לא ננעלו

אל חי מרומם על כרובים כלם ברוחו יעלו

כי הם אלי בסאו קרובים יודו שמו ויהללו

חיות שהם רצוא ושבים מיום בריאה נכללו

גלגל ואפן רועשים

מודים שמו ומקדשים

מזיו כבודו לובשים

ובשש כנפים סביבים עפים בעת יתגלגלו

יענו בקול שירים ערבים יחד באותות נדגלו

שיר מרכזי לשמחות במסורת יהודי תימן, מסוג שירי ה"איזור" ("מוושח"), השייך למערכת השירים המרכזית הקרויה שירה. השיר, שהוא בן שבעה בתים הכתובים בית בעברית ובית בערבית לסירוגין, נכתב ע"י ר' שלם שבזי בן המאה השבע עשרה, גדול משוררי תימן. השיר מושר בעיקר בשמחת הנישואין ויש לו כמה נעימות, חלקן קצביות וחלקן ללא מקצב. בארץ השיר מושר גם על ידי שאר העדות ואף זכה להשמעות רבות בכל רחבי העולם.

אודות הפייטנים

- 28 ר' דוד בן חסין
29 ר' רפאל ענתבי
30 ר' משה אשקר הכהן
31 ר' מרדכי עבאדי
32 אשר מזרחי, רחמים עאמר
33 ר' ישראל נג'ארה
34 ר' רפאל ברוך טולדנו
35 ר' שלמה איבן גבירול
36 ר' אברהם אבן עזרא
37 דונש בן לברט
38 ר' שלום שבזי

ר' דוד בן חסין (אערוך מהללי ניבי, עמוד 1)

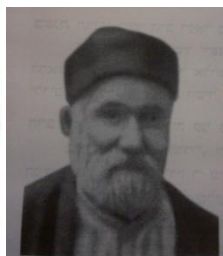
ר' דוד בן אהרון בן חסין (1727 – 30 ביוני 1792) היה מגדולי המשוררים והפייטנים של יהודי מרוקו. חלק משיריו דוגמת "אערוך מהלל ניבי", "לדוד שיר ומזמור" ו"אוחיל יום יום אשתאה", התפרסמו הרחק ברחבי קהילות המגרב והמזרח התיכון.

דוד בן חסין נולד במלאח (הרובע היהודי) של מקנס בשנת 1727. קיבל חינוך מסורתי בצלא, ובגיל 10 החל ללמוד בישיבה של ר' מרדכי ברדוגו והיה לתלמיד מצטיין. בגיל 17 חיבר את חיבורו הראשון מגדל לדוד שעוסק בפרשנות המקרא ודן בדרכים הנכונות ללמוד ולשנן את התורה. בגיל 20 נישא לבתו של מורו ר' מרדכי ברדוגו.

ר' דוד חסין היה משורר פורה והותיר אחריו למעלה מ-250 שירים, אשר חלקם הגדול התפרסם 15 שנה לאחר מותו בספר בשם "תהילה לדוד" שיצא לאור באמשטרדם בשנת תקס"ו וזכה מאז לשלוש מהדורות נוספות. כמו תלמידי חכמים רבים אחרים במרוקו ר' דוד חסין עסק לפרנסתו כסופר סת"ם. הוא נהג לנסוע ולבקר את הקהילות היהודיות השונות ברחבי מרוקו, וכך עוד בחייו שיריו התקבלו למסורות הפיוט ברחבי האזור. לעומת שירת ספרד אשר נכתבה בעיקר בלשון המקרא ר' דוד חסין עשה בשירתו שימוש בכל רובדי הלשון העברית ובעיקר לשון המקרא ולשון חז"ל. שירתו הושפעה גם מן הקבלה והדבר ניכר הן מבחינת הנושאים והתכנים, והן מבחינת העיצוב והדימויים.

ר' דוד חסין חי בתקופה רוויה סבל עבור היהודים במרוקו. במהלך חייו סבל המלאח של מקנס מפגעי טבע כגון בעורת קשה וממושכת שהקשו על חיי תושביו. בנוסף יושבי המלאח נפגעו מאלימות אנטי-יהודית ומרדיפות שונות. בערוב ימיו של ר' דוד חסין עלה לשלטון מולאי יזיד, שרדף באכזריות את היהודים ברחבי מרוקו. ר' דוד חסין הקדיש שירים לתיאור הרדיפות שחוו יהודי מרוקו, ורבים משיריו הם שירי נחמה המנסים לעודד את רוחן של הקהילות המזוכות. נושאי שירתו מתמקדים לפיכך בנושאי הגלות ומצוקותיה והתקווה לגאולה וחדוש העבר של עם ישראל. שירתו נפוצה מעבר למרוקו וצפון אפריקה והגיעה לקובצי פיוטים במזרח, עד תימן הרחוקה.

ר' רפאל ענתבי (אני לשמך אהלל ע' 2)

נולד בשנת 1873 ליצחק ענתבי בעיר חלב שבסוריה. שם משפחתו "ענתבי" הוא שם ניסבה, הנגזר משם העיר הטורקית גזיאנטפ הנקראת בערבית 'עין תאב' או 'ענתאב', מקום מוצאו של אחד מאבות המשפחה. בצעירותו התעוורר

ונעזר בתלמידיו מבית המדרש "עבוד הררי", לשם העלאת שיריו על הכתב. על אף המגבלה הזאת, היה רבי רפאל תלמיד חכם, בקי בנגלה ובנסתר, וידיעותיו ולמדנותו מצאו את ביטויין במאות השירים שחיבר. בסוף ימיו עבר להתגורר בקהיר שבמצרים שם נפטר בג' בכסלו תרע"ט (1919).

הרב ענתבי היה משורר פורה במיוחד שחיבר למעלה מ-400 פיוטים. מסופר עליו שאף בעת שהיה משוחח שיחת חולין עם אנשים היה מתבל דבריו בחרוזים ולעיתים אף היה כותב שיר על השיחה. לאחר עלייתו ארצה לירושלים היה בין ראשי המפיצים את מסורת שירת הבקשות של יהודי אר"ץ, ועד יומו האחרון הוסיף עוד לחבר פיוטים. פיוטיו התפרסמו מאוד בקרב יהודי עירו והפכו לחלק מרכזי ברפרטואר השירה החלבית. חלק משיריו נכנסו גם לסדר שירת הבקשות בליל שבת של יהודי חלב. פרסומו חרג מגבולות עירו ועם הזמן הפכו פיוטיו פופולריים מאוד באירועי שמחה כמו חתונות, בר מצווה וכדומה גם אצל יהודי מרוקו ועדן שבתיומן. בין פיוטיו מפורסמים השירים "מעוזי אז כלה קץ", "רפא צירי", "עזרני אל חי", "אתה אל כביר", "אני לשמך אהלל", "היכלו היכלו" (פיוט לחנוכה), "יחיד נורא נפש כל חי" (פיוט לפסח), "רנו גילו" (פיוט לפורים), "למה הקץ נסתם נא" ועוד רבים.

לחנים רבים שחיבר ענתבי מיוסדים על מנגינות ערביות מקובלות לשירי חול. מנהגו היה להאזין לשירים הערביים בחתונות, בבתי קפה ובאירועים חברתיים ולהעתיק את המנגינה לשיר יהודי שחיבר, וכך "לגיייר" את המנגינה ולעקת בה תוכן קדוש. ספר שיריו הראשון, "שירה חדשה", יצא לאור בחלב בשנת תרמ"ח (1888). בשנת 1905 נעתקו כל פיוטיו ושולבו בספר "שיר ושבחה" שפורסם בירושלים על ידי רבי רפאל חיים כהן. ב-1921 הדפיס כהן את השירים במהדורה מורחבת עם תוספות מעזבונו בספר נפרד.

ר' משה אשקר הכהן (בואי ברינה ע' 3)

נולד בשנת 1877 בעיר חלב שבסוריה. כשהיה בן שש, בשנת 1883 התייתם מאביו, זר' רפאל ענתבי, מגדולי פייטני חלב, לקח עליו את חסותו, והוא הפך לתלמידו הקרוב. בגלל שענתבי היה עיוור, אשקר העלה על הכתב רבים מפיוטיו של רבו. ממנו למד את המוזיקה הערבית ואת הכתיבה הפיוטית בלשון העברית. כשהתחתן אשקר חיבר ענתבי פיוט, "מלך רחמן", ובו מוזכרים תלמידו משה, ואבי הכלה יעקב: "פֶּלֶת מֹשֶׁה הִיא בַּת יַעֲקֹב אִישׁ תָּם"]

בשנת 1903 מונה לחזן ולבעל הקורא של בית הכנסת הגדול של העיר חלב. [3] בשנת 1912 היגר לניו יורק שבארצות הברית עם אמו. תחילה חי במנהטן ולאחר מכן בברוקלין, שם שימש כחזן בית הכנסת מגן דוד (אנ') במשך 28 שנים. הוא הביא לניו יורק את מסורת השירה החלבית ואת הפיוטים שחיבר, וכן חיבר בעיר פיוטים חדשים, וכך ייסד את מסורת השירה החלבית בארצות הברית. עשה מאמצים רבים לשמר ולהעביר הלאה את מסורת ה"פזמונים".

נהג להאזין ללחנים מצריים, טורקיים וחלביים, ואף ללחנים אירופיים, ועל פיהם לכתוב את שיריו. השתדל לשמור על המצלול המקורי של מילות השיר הערבי, ולמרות מגבלה זאת, שיריו מצטיינים בכתיבה איכותית. חיבר פיוטים רבים, שחלקם מושרים עד היום בקהילות ישראל השונות. בין שאר הפיוטים שחיבר "אל מאד נעלה".

נפטר ביום השני של חול המועד סוכות ה'תש"א, 1940.

ר' מרדכי עבאדי (מקהלות עם ע' 10)

נולד בשנת 1826 בחלב שבסוריה לרב יעקב, נצר למשפחת רבנים. בצעירותו התחנך ולמד אצל אביו ואצל סבו, הרב אברהם עבאדי. בהמשך למד אצל הרב משה סוויד, שהיה הרב הראשי המקומי בחלב.

שנים רבות כיהן כרב הקהילה היהודית בקיליס, שבדרום טורקיה. נודע בין השאר בחיבור פיוטים ופזמונים רבים כמו "אני אספר" (על ל"ט אבות מלאכות), "יודוך מלך", "יום זה שירו לאל", "מהללך ורוב גדלך" (על שבעת הרקיעים) "מי ימלל עוזו גבורות", "משמים שלום לעם", "מי לה' איתי עורך", "מקהלות עם", ועוד. שבעה מפזמוניו הכניס לקאנון שירת הבקשות של יהודי חלב, והם והתקבלו בהמשך גם בעדה הבוכרית בירושלים.

עסק גם בחכמת הקבלה, ונודע כבקי בכל ענפי חכמת ישראל,

בשנות השלושים לחייו, עלה לירושלים יחד עם קבוצת רבנים מחלב, ובה הקימו ישיבות ומוסדות תורה שהשפיעו והנהיגו את הקהילות הספרדיות בשכונת הבוכרים.

הלך לעולמו ב-27 במאי 1884 בביירות, יש אומרים שהיה בדרך לירושלים, ונקבר בבית העלמין היהודי בביירות.

אשר שמעון מזרחי (1890 – 27 באוקטובר 1967) היה מוזיקאי, טנור, חזן, מלחין ומשורר ציוני, גדול הפייטנים-חזנים של החזנות הספרדית-ירושלמית במאה ה-20, ו"המפורסם מבין כל המנגנים והפייטנים, גם בקרב היישוב הערבי". כתב והלחין כ-600 שירים, בהם מעל ל-200 פיוטים בעברית, כ-300 שירים בערבית, ומספר לא ידוע

של שירים בלאדינו כמו "מיסגורח" ו"מרסיליה". הוא נולד ברובע היהודי של ירושלים העתיקה לרבי יצחק (סחוקה) שנודע כמקובל ובעל תלמידים, ולוידה לבית אלחדיף מרודוס. בשנת 1905 עברה משפחתו להתגורר מחוץ לחומות בשכונת ימין משה, שם שימש כחזן בבית הכנסת הגדול הספרדי, ואביו היה מאדריכלי השכונה. בירושלים התחתן עם רחל לבית אלשיך, ועסק לפרנסתו בחזנות, בשירה, בנגינה, וברקימה על טליתות ופרוכות לבתי כנסת. בתקופה זו נולדו שתי בנותיו, רבקה ושרה. הלך לעולמו, ב-27 באוקטובר 67 (כ"ג בתשרי תשכ"ז).

רחמים עאמר, מלחין הפיוט

נולד בירושלים למנחם, יליד סלוניקי, ולאסתר לבית משפחת פרנס, דור 18 בירושלים. תחילת דרכו המוזיקלית החלה בעודו צעיר כשהתחבר למוזיקה יוונית וטורקית, ונכנס ללמוד בקונסרבטוריון ירושלים. בהמשך שימש כנגן חצוצרה בתזמורת המשטרה הבריטית, וכשסיים את שרותו

החל לנגן בכינור, ואף בנה מספר כלי פריטה מאולתרים בהם ניגן בתחילת דרכו. בהמשך ניגן גם על עוד ומנדולינה, ולמד בכוחות עצמו את תזווי הנגינה.

בשנת 1919 נישא למרים לבית מיזאן, ועבד לפרנסתו כנגן בהרכבים מוזיקליים שונים שאת חלקם הקים בעצמו. בשנת 1950 החל לשדר פינה קבועה ברדיו קול ישראל מדי בוקר לפני החדשות, שם ניגן נעימות כינור, לצד נגן העוד והמלחין עזרא אהרון, ואף שימש ככנר הראשי של תזמורת קול ישראל בערבית. הלך לעולמו ב-11 בנובמבר 1975, ונקבר בהר המנוחות בירושלים.

ר' ישראל נאג'רה (יעלה יעלה בואי לגני ע' 13, יודוך רעיוני ע' 23)

נולד ב-1555 בעפת שתחת שלטון האימפריה העות'מאנית. מוצאו מהעיר נג'ארה בספרד ועל שמה נקרא שם משפחתו. למד אצל אביו ר' משה נג'ארה ואצל סבו ר' ישראל די קוריאל, מחכמי צפת ואחד מארבעת המוסמכים הראשונים. בבחרותו עבר לדמשק והיה שליח ציבור בקהילה הספרדית שם. לאחר תקופה שעבר בין ערים שונות במקומות שונים, בין היתר בסוריה, שב לדמשק לתקופה קצרה, ומשם חזר לעיר הולדתו צפת, הוא התחתן ונולדה לו בת.

בעקבות מגפה שבה שכל את בתו ואשתו חזר בשנת 1576 לדמשק, שם התחתן בשנית, ונולדו לו שלושה ילדים. לאחר תקופה בדמשק עבר לעזה, שם שימש כפוסק. בנו הרב משה נג'ארה שימש כרבה הראשי של עזה אחריו. בהיותו בעזה היה מורה של אבטליון. נפטר ב-1628 בעזה, ונקבר בבית-העלמין היהודי בעיר.

על שמו קרויים רחובות במספר ערים בישראל, ביניהן: ירושלים, תל אביב, חולון, רעננה ורחובות.

ר' רפאל ברוך טולדנו (אשורר שירה ע' 16)

נולד במקנס שבמרוקו בשנת תר"ן, 1890, לרבי יעקב טולידאנו ולחנה לבית סודרי. משפחת טולדנו היא משפחת רבנים ותיקה ממגורשי ספרד, שמקורה בטולדו. בני המשפחה התיישבו בעיר מקנס. נישא לרחל, בתו של הרב שלום עמאר. רבו המובהק היה רבי חיים בירדוגו. למד מוסר אצל רבי חיים משאש. בהיותו כבן שמונה עשרה התמנה לדיין במקנס ובגיל 27, לאחר פטירת אביו, נתמנה לאב בית הדין ולרבה הראשי של העיר. במסגרת תפקידו קיבל ממו"ל מרוקו חסן השני את עיטור "זויסאם עלאית" והממשלה הצרפתית העניקה לו את עיטור לגיון הכבוד. השם רפאל נוסף לו בשנת תר"צ, לאחר שחלה. הרב טולדנו הקים מוסדות צדקה אשר הגישו סיוע רפואי לעניים חינם, בית דפוס שבו הוצ"ל ספרי קודש, תנועה לחזרה בתשובה, מוסד לאספקת ביגוד לעניים וכן עסק בסיוע לחתנים ולכלות והקים ישיבה לבני הכפרים והעיירות הסמוכות. דאג למחסורם של התלמידים, החל בביגוד ומזון וכלה בטיפול רפואי. מדי יום מסר שיעורי תורה בבית מדרשו לפני כ-150 משתתפים, ובימי שישי היה מחלק בעצמו לעניים את כספים אשר גבה מתושבי העיר. היה מזרז את הסוחרים לסגור את חנויותיהם לקראת שבת. בשנת תשכ"ג (1963) עלה הרב טולדנו לישראל והתיישב בבני ברק. דרש דרשות התעוררות וחיזוק בקרב עולים ממרוקו ביישובים שונים כדי להשפיע עליהם לשלוח את בניהם לישיבות. היה מזוהה עם אגודת ישראל. השתתף בכנסייה הגדולה החמישית בשנת תשכ"ד (1964) ונשא בה נאום שבו ביכה את מצב הנוער הספרדי העולה לארץ ונוטש את מורשת אבותיו וזעק: "ואיך אעלה אל אבי והנער איננו אתי". נפטר בי"ח בחשוון תשל"א ונקבר בבית הקברות של נציבי ישיבת פוניבז' בבני ברק. אחר פטירתו קראה עיריית בני ברק את הרחוב שבו התגורר בסוף ימיו על שמו. צאצאיו הקימו ישיבות ובתי מדרש על שמו: ישיבת חזון ברוך בצרפת, ישיבת אור ברוך בירושלים וקהילת עטרת ברוך בבני ברק.

ר' שלמה איבן גבירול (שלום לבן דודי ע' 17)

רבי שלמה בן יהודה אבן גבירול (1021–1058), משורר ופילוסוף יהודי בתור הזהב של יהדות ספרד.

נולד במאלגה שבדרום ספרד, חי תקופה ארוכה בסרגוסה, משם עבר לגרנדה, ונפטר בוולנסיה. בחייו סבל מתחלואים שונים, ובעיקר ממחלת עור קשה, ונפטר בגיל צעיר. רבים משיריו עוסקים בייסורים שעברו עליו.

כדרך משוררים רבים בתקופתו מצא לו אבן גבירול פטרונו שדאג למחייתו, יקותיאל אבן חסאן, ובמות פטרונו נשא עליו אבן גבירול קינות. הוא לא מיעט בערך עצמו ופעמים רבות כתב על חכמתו ולעיתים אף בהשוואה לבני דורו. הוא היחיד מבין הפילוסופים היהודיים שהאריך לבסס את התפיסה הנאופלטונית המטאפיזית. הוא כתב חיבור פילוסופי חשוב בשם מקור חיים (ידוע בשמו הלטיני: Fons Vitae) העוסק במטפיזיקה העוסק בחלוקה בין חומר וצורה בו הוא חולק על אריסטו. הספר נלמד רבות בקרב הסכולסטיקה הנוצרית והשפיע רבות על מלומדים נוצריים. הספר השתמר בלטינית בלבד, בקרב הכנסייה, ומחקריו של החוקר שלמה מונק שהוכיחו שהספר נכתב בידי אבן גבירול עוררו סנסציה. ספר נוסף המיוחס לו הוא "תיקון מידות הנפש", המתאר את המידות הטובות והרעות ונכתב במקור בערבית. ספר נוסף שנכתב על ידו הוא "מבחר הפנינים" והוא לקט של אמרות מוסריות, שייתכן שנכתב כעבודה מקדימה לספר "תיקון מידות הנפש". יצירותיו בשירה ובפיוט הן רבות, ואחת החשובות בהן היא השירה הדתית כתר מלכות, הכוללת הן בקשה ותחינה מהקב"ה, והן הכרה בעליונותו הגמורה. רבים מפיוטיו עצובים ומקוננים על מצבו בחייו: חולה ומורחק מהחברה השואף לגבהים של חכמה. עוד מיצירותיו הידועות בסדורי אשכנז, קינת "שומרון קול תתן" הנאמרת בתשעה באב ביום ובלילה, ובסליחות לשבעה עשר בתמוז "שעה נאסר וגם נמסר". יצירתו המפורסמת בתחום הלכתי-למחצה היא ה"אזהרות" לשבועות, כשהאזהרות שהוא כתב זכו אף לפירושים, כמו "זוהר הרקיע" של רשב"ץ ו"נר מצווה".

ר' אברהם אבן עזרא (כי אשמרה ע' 18, אגדלך ע' 25)

רבי אברהם בן מאיר אבן עזרא (ראב"ע) היה מגדולי מפרשי התנ"ך והמשוררים בתקופת תור הזהב בספרד.

נולד בשנת ד'תתמ"ט בטולדו שבספרד לאביו רבי מאיר למשפחת אבן עזרא]. התגורר בספרד במשך ארבעים שנה, ישנן שמועות לפיהן בא בקשרי נישואין עם רבי יהודה הלוי (או שנשא את בתו של ריה"ל או שהשיא את בתו לריה"ל או שבתו של ריה"ל נישאה לבנו של ראב"ע), אולם רבים המפקפקים בזה. בסביבות שנת ד'תתק"א יצא למסע נדודים, במהלכו עבר ברומא, תוניס, מרוקו ועוד. במהלך נדודיו, עבר בערפת, שם פגש את רבנו תם, והם החליפו ביניהם מכתבים ובהם שירים. בסוף ימיו שב לספרד, ובראש חודש אדר א' ד'תתקכ"ד נפטר בקלהורה.

לגבי כמה פסוקים בתורה שיש בהם ידיעות מתקופה שלאחר מות משה (כגון שמונה הפסוקים האחרונים, מקום מיטת עוג, והכנעני אז בארץ ועוד), כתב שיש בזה סוד (דברים א-ב). ונחלקו מפרשיו בפירושו: רבי יוסף בן אליעזר בן עלם כתב בספרו עפנת פענח (שם) שפסוקים אלו נכתבו אחרי משה. ורבי שמואל הספרדי בספרו מקור חיים (שם) כתב שנכתבו בנבואה. ואולם רבים פירשו את דברי הראב"ע בדרכים אחרות, כשענין 'סוד' שנאמר בדברי הראב"ע, דומה לשאר מקומות שכתב סוד, כאשר יש בדבר משום סוד קבלי, או ענין עמוק שלא ראוי לבארו לכל אחד].

בהקשר לזה חשוב לציין, כי בפרשת וישלח התקייף הראב"ע נחרצות את 'יצחקי המהביל' שאמר כי פרשת מלכי אדום נכתבה בימי יהושפט מלך יהודה, וכתב כי ספרו ראוי להשרף.

דונש בן לברט (דרור יקרא ע' 24)

דונש הלוי בן לברט (או בשמו העברי "אדונים הלוי"; 920 – סביבות 990) היה פרשן, משורר ומדקדק בספרד, בתקופת תור הזהב של יהדות ספרד. נולד בפאס, והתחנך בפאס שבמרוקו, ובעעירותו נסע ללמוד בישיבות בבבל אצל רבי סעדיה גאון, ויש אומרים אף שהיה נכדו. בשבתו בבבל כתב דונש שירים רבים, ושמו התפרסם מאד, ואף נכתבו לכבודו מספר שירים. הוא לימד דקדוק ושירה.

רבי חסדאי אבן שפרוט ששהה אז בקורדובה הזמין את דונש לספרד. קורדובה הייתה אז מרכז התרבות והשירה של עולם האסלאם, ורבי חסדאי טרח להביא לשם את טובי המוחות. בקורדובה פגש דונש את מנחם בן סרוק, מדקדק חשוב אף הוא, אך שניהם לא הסתדרו אחד עם רעהו, בשל מחלוקות דקדוקיות רבות, ובשל ביקורתו העזה של מנחם על רס"ג, רבו של דונש. המחלוקת ביניהם הפכה ליריבות אישית שכללה חיבורים פולמוסיים רבים וחילופי השמצות בפני רבי חסדאי אבן שפרוט. דונש היה הראשון שהכניס את משקל השירה הערבית לשירה העברית. בשירה הערבית מבחינים בין תנועות קצרות לארוכות. השירה הערבית בנויה על סירוג של תנועות קצרות, המסומנות בקערית, ותנועות ארוכות, המסומנות על ידי קו. בעברית אין הבדל אורך בין התנועות, רק באיכותן, לכן דונש קבע את השווא הנע והחטפים במקום התנועות הקצרות. הוא ספג ביקורת על כך: נטען נגדו, בעיקר על ידי תלמידי מנחם בן סרוק, שהוא משחית את השפה העברית על ידי התערבות (ערביזציה של השפה) ומשנה צורות מקראיות כדי להתאימן למשקל הערבי ולחרוזו. דונש נפטר בקורדובה בשנת 990.

ר' שלום שבזי (אם ננעלו ע' 27)

רבי שלום שבזי, היה מגדולי חכמי ומשוררי תימן ואחד מגדולי היוצרים בספרות העברית והיהודית לדורותיהם.

נולד בנג'ד אלוליד בשנת 1619, וכשעבר ליישוב שבז נוסף לו הכינוי "אל-שבזי". בגיל 15 עזב את ביתו על מנת לפרנס את המשפחה. כשחזר התגורר בקלעת אלצעיד. נהג לנסוע אל צנעא בירת תימן לשאת ולתת עם חכמי העיר בתורה וידועה היתה ידידותו הרבה עם ראש רבני צנעא הרב סעדיה דריין. שירתו הושפעה מתורת הקבלה ולרבים משיריו יש גוון מסתורי וסמלי. עסק בפילוסופיה והדבר ניכר בשיריו ובספריו. מרבית שיריו הם שירי קודש המבטאים קשר נצחי בין ישראל והקב"ה ומיעוטים שירי חידות בתורה ושירי פולמוס ושעשוע ובכולם רמזים ומוסר השכל. תורתו מתבטאת בעיקר בחיבורו חמדת ימים שהייתה מדרשית-אליגורית, בדומה לחכמי תימן שקדמו לו אך נוספה לה תפיסה הקבלית שהגיעה עם גירוש יהודי ספרד לכל רחבי ערב. הוא חיבר פירוש על הלכות שחיטה לרמב"ם, וספרי סגולות, וכן תכלאל משתא-שבזי, עם פירוש, אם כי יש מייחסים אותו לבן משפחתו. קברו בעיר תעיז, נתקדש גם אצל היהודים וגם אצל התימנים המוסלמים. הוא האישיות הרבנית הנערצת ביותר על יהודי תימן ובפיהם הוא מכונה בתואר "אבא שלום שבזי". דמותו נתפסת בעיניהם כדמות מופלאה של איש מופת בעל השגות על אנושיות ומחולל ניסים, ורבים הם הסיפורים על מופתיו וישועותיו. דוגמה מפורסמת לסיפורי הניסים שסופרו עליו מובאת על ידי הרב יעקב ספיר, בספרו אבן ספיר: בכל ערב שבת נעשה לו נס קפיצת הארץ ובא לארץ ישראל לשבות שם, פעם בירושלם פעם בטבריא פעם בעכו או בחברון, ואחרי מוצאי השבת שב אל ארצו. השיר "אגדת שלום שבזי" מבוסס על המסורת לעיל. ביטוי להערצה הגדולה שלה זכה בכל מחוזות תימן, נמצא בדבריו של הרב שמואל בן יוסף עדני (חי בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20) מחכמי העיר עדן שבדרום תימן שהכתיר את רבי שלום שבזי כ"גדול הדורות" בספרו "נחלת יוסף. לרב שבזי הייתה בת בשם שמעה ושני בנים: ר' יהודה ור' שמעון. הרב שבזי ככל הנראה נפטר בט' בשבט או ב' בשבט, לפי חלק מהמסורות בערב שבת, ונקבר בעיר תעז בתימן.